Вплив протистояння політичних сил на формування стратегії національної безпеки України

Іван Побочий,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри соціології та політології
Національної металургійної академії України

Політична боротьба в Україні завжди викликала і викликає конфлікти щодо вибору пріоритетів зовнішньої політики, а відтак і визначення стратегії національної безпеки. Національна безпека – це ступінь (міра, рівень) захищеності життєво важливих інтересів особи, держави і суспільства, державних кордонів, територіальної цілісності, суспільно-політичного устрою, культурних цінностей і всього того, що становить основу матеріального і культурного життя країни від внутрішньої і зовнішньої загрози; стан держави, що дозволяє їй зберігати свою цілісність і виступати самостійним суб'єктом міжнародних відносин [1, с. 386].

Логічний ряд „національні потреби – національні інтереси – національні цілі" – завершується елементом „національна безпека". В політиці поняття „національні цілі" і „національна безпека" використовуються як синоніми. Зокрема, в національній стратегії США національна безпека визначається „як більш конкретний вираз сукупності головних національних цілей та є сферою спільної діяльності військової і зовнішньої політики" [6, с. 54].

Реалії сучасної геополітичної ситуації вимагають від керівництва кожної держави розуміння того, що на певний момент головним чинником внутрішньодержавних і міждержавних відносин є власна національна сила їх суб'єктів. Вона виявляється на етнічному, культурному, інформаційному, політичному, економічному, фінансовому, військовому та інших рівнях суспільної дійсності.

Маючи об'єктивний потенціал самоутвердження на світовій арені, еліта кожного народу повинна чітко усвідомлювати основний для політики будь-якого рівня фактор власної сили як державно-політичну об'єктивацію всього розмаїття якостей нації. Без цього національне життя держави

приречене на меншовартісність, а сама вона – на втрату політичної та економічної самостійності.

На початку третього тисячоліття інтеграція України до європейського політичного й правового простору стає для правлячої еліти нашої країни імперативом. Остаточною віхою вибору, очевидно, слід вважати президентські вибори 1999 року та утворення парламентської більшості 2000 року. Кінець 1990-х років ознаменувався завершенням суспільної дискусії щодо геополітичного вибору України на користь євроатлантичної орієнтації. Разом з тим, бажання найскорішої інтеграції до Європи має ґрунтуватися на таких важливих передумовах, як, зокрема, підвищення рівня життя населення, конкурентоспроможність економіки, внутрішньополітична стабільності та дотримання європейських правових норм.

Інтеграція до Європи – процес багатоступеневий, оскільки „Європа" є, скоріше, назвою геополітичного вектора й культурної орієнтації і насправді формується досить заплутаною структурою міждержавних організацій і союзів – Ради Європи, Організації з безпеки та співробітництва в Європі, Європейського і Західноєвропейського союзу, НАТО тощо.

Інтеграція, скажімо, Польщі, Чехії й Угорщини до європейських структур дозволяє зробити висновок про існування певного алгоритму, або шляху, який мусить пройти кожна країна-кандидат; і Україна тут не виняток. Першим етапом такого шляху є успішне перебування держави в Раді Європи та дотримання всіх пов'язаних з цим зобов'язань, в тому числі і в етнокультурній політиці. Отже, Рада Європи є своєрідним підготовчим класом, у якому ретельно аналізуються й перевіряються всі внутрішні передумови до інтеграції країни-кандидата в інші європейські структури, доступ до яких суттєво обмежений.

Для органів державної влади України, як і для всіх політичних сил, які обстоюють європейську геополітичну орієнтацію, виникає досить непроста політико-правова колізія. З одного боку, зовнішньополітичні пріоритети вимагають уважного ставлення до проголошених Радою Європи стандартів. З іншого боку, національна безпека України неможлива без наявності в державі кількісного домінування представників державоутворюючого етносу, тобто не лише дерусифікації частини українців Півдня і Сходу, а й заходів, які сприяли б добровільній асиміляції представників національних меншин. Водночас „треба звільнитися від ненависті, яка існує, скажімо, між тими, хто був відправлений за ідею української державності за грати, і тими, хто панував, а тепер позбавлений влади... Бажаної консолідації треба домагатися на рівні практичної державотворчої діяльності, підпорядкованої загальнонаціональним цілям, а не на рівні ідеології, де цілковита єдність не тільки неможлива, але й непотрібна" [8, с. 150 - 151].

національна безпека

Проблема втілення в життя Стратегії національної безпеки актуальна для всіх спільнот. Адже вибір альтернативних стратегій — це вибір курсу держави, за який відповідають її посадові особи, політичний вибір держави. Йому властива безкомпромісна боротьба різних груп інтересів і тиску, політичних партій і об'єднань. Найзначнішими негативними чинниками, які можуть суттєво вплинути на процес впровадження Стратегії національної безпеки України, є:

• несформрваність державної стратегії розвитку країни і суспільства на середньо- та довготривалу перспективу;

• недосконалість і суперечливість чинного законодавства у сфері національної безпеки;

• постійна трансформація урядових коаліцій, що викликає періодичні загострення внутрішньополітичної ситуації в країні;

• надмірна заполітизованість основних суспільних груп;

• територіально-демографічна ситуація, а саме протилежність поглядів щодо основного вектора державної політики на сході й заході країни, територіальна специфіка Криму;

• незадовільний стан Збройних Сил України та інших складових військової організації держави.

Відомо, що національна безпека країни, яка має подібні до України геополітичне положення і розміри, може бути забезпечена або за допомогою потужного (бажано – ядерного) потенціалу стримування, або за рахунок участі у впливових і потужних військових блоках чи альянсах. Відмова України від ядерної зброї практично перекреслила можливість реалізації першого варіанта. Більше того, суто економічні обмеження не дають змоги українській державі розвинути в найближчій перспективі конвенційний потенціал стримування, достатній для захисту національних інтересів власними силами.

Україні важливо активізувати дипломатичні зусилля для того, щоб на Заході сформувалося стійке переконання, що неможливість безпосередньо увійти до ЄС і Північноатлантичного альянсу може завдати чималої шкоди українській державі й у перспективі підірвати в ній реформаторський процес. Саме тому надзвичайно актуальним стає питання про вироблення спільних із Заходом стратегій і програм з прискорення інтегрування України в євроатлантичні структури. В іншому випадку Україна, з мовчазної згоди ЄС, ризикує перетворитися на „сіру зону" між об'єднаною Європою і Росією і, зрештою, буде змушена до економічного й політичного інтегрування з РФ [2].

Україна визначила свої довгострокові цілі та пріоритети у напрямі європейської та євроатлантичної інтеграції. Проголошений новим керівництвом країни курс на розбудову правової, демократичної держави й громадянського суспільства підтверджує орієнтацію на європейські демократичні цінності.

Вплив протистояння політичних сил на формування стратегії національної безпеки України

Іван Побочий

Розробка та реалізація Стратегії національної безпеки, побудованої на загальнолюдських та європейських цінностях, дасть Україні можливість створити сприятливіші умови для активізації співробітництва з ЄС і НАТО, активніше захищати власні інтереси в Європі й світі, поліпшити свій міжнародний імідж.

Перебіг останніх виборчих перегонів змушує замислитися над питанням: якими саме ціннісними настановами має керуватися суспільство у просуванні до гідного майбутнього? Значна невідповідність декларацій і практичних кроків щодо реалізації курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію, різне тлумачення проекту Єдиного економічного простору, можливість і необхідність здійснення реприватизації стратегічних об'єктів та низка інших болючих проблем стали предметом гострих, часом досить емоційних дискусій у контексті жорсткої політичної боротьби. Погляди різних політичних сил щодо кожної з цих проблем спираються на різні ціннісні позиції, які між собою слабо узгоджені. Як свідчить досвід, різні прошарки населення, особливо в регіональному вимірі, керуються досить різними ціннісними настановами, що ставить під загрозу єдність суспільства і майбутнє незалежної України. Отже, вироблення консолідованого розуміння спільної для суспільства системи цінностей стає необхідною умовою подальшого розвитку української держави.

На відміну від розвинутих країн Заходу, сучасна Україна й досі не сформувалася як повноцінна держава-нація зі своїми чітко окресленими національними інтересами, заснованими на національних цінностях, щодо яких склався би консенсус як всередині політичної еліти, так і переважної частини її громадян. Виборчі перегони 2004 року значно прискорили процес структуризації політичного середовища України. Сумний досвід політичного протистояння свідчить про безальтернативність шляху політичної консолідації. Подальша соціально-політична консолідація суспільства найтісніше пов'язана з прискоренням розвитку громадянського суспільства та його інституцій, політичних партій. Нині більшість партій є замкнутими, незалежними від суспільства структурами, призначення яких зводиться до проведення у владу своїх лідерів або прикриття їх комерційної діяльності. Навіть маючи тривалий час своїх депутатів у парламенті, деякі партії так і лишилися представниками не суспільних верств, а своїх бізнесових кланів [3].

Таким чином, не маючи власної достатньої соціальної бази, політичні партії в Україні не завжди виконують консолідуючу функцію. Водночас є партії лівої орієнтації, які, використовуючи соціально-економічні та соціальні негаразди, фактично виступають проти здійснюваних державою економічних реформ. Отже, в стратегії національної безпеки мають бути передбачені політичні і юридичні засади та дієві правові механізми підвищення їх ролі у соціально-політичній консолідації суспільства, що

національна безпека

ґрунтується на єдиних національних цінностях.

Серед конфліктів, вплив яких негативно позначається на макрополітичній стабільності українського суспільства, домінуюче місце належить виборчим кампаніям. Формується прикра тенденція, коли головна ознака демократії, яка передбачає конкуренцію різних моделей державної політики, в наших умовах існує у вигляді відкритого протистояння кандидатів і політичних сил, які їх підтримують. Причому, це стосується не тільки використання „брудних" виборчих технологій, а головне виборчих програм. Варто також зазначити, що під кон'юнктуру чергової виборчої кампанії політичний клан, образно кажучи, прагне змінити власне обличчя аби набути більш „прохідного" іміджу в очах виборців, маніпулюючи національними цінностями і основами стратегії національної безпеки. Поширюється практика створення партій, громадських організацій спеціально під вибори, які в разі неотримання влади зникають разом зі своїми лідерами до наступних виборчих перегонів.

Отже, політична еліта має знайти відповідь на наступні запитання: якщо регіональні відмінності характерні для більшості країн світу, то чому в одних країнах (як, наприклад, Україна) відбувається драматична політизація регіональних відмінностей, а інші країни уникають регіонального протистояння, яке ставить під загрозу національну безпеку? Чому в одних країнах регіональні відмінності сприймаються через принцип протиставлення, а в інших регіони прагнуть до взаємодії на основі принципу взаємодоповнення? Нарешті, чому певні країни перетворюють регіональні відмінності та соціокультурне різноманіття на „експортний товар", а інші роками не можуть стати на шлях примирення й консолідації? [7]. Адже соціально-політична єдність нації - це не стільки продукт історії, скільки результат роботи соціально-політичних механізмів відтворення цілісності громадянського суспільства. Країни, в яких не існує свідомої цілеспрямованої політики реінтеграції, де розмита загальнонаціональна ідентичність, несформований єдиний економічний, інформаційний і культурний простір, самі провокують відцентрові тенденції та гіпертрофують локальну й регіональну ідентичність.

Електоральний розкол, що відбувся під час президентської кампанії 2004 року, засвідчив остаточну кризу як адміністративно-бюрократичної, так і кланово-корпоративної моделей реінтеграції, що змінювали одна одну в період 1991 - 1999 років. Відтак, сьогодні перед Україною постала необхідність переходу до нової громадсько-політичної моделі реінтеграції країни. Головною метою нової стратегії реінтеграції має бути не стільки подолання зовнішніх проявів дезінтеграції соціуму (електоральний розкол), скільки формування механізмів, які дозволять підтримувати баланс та рівновагу між інтеграційними й дезінтеграційними складовими розвитку держави, нації, соціуму. Така модель, зокрема, передбачає

реалізацію багатовимірної стратегії безпеки держави, яка поєднає адміністративні, економічні та громадсько-політичні інструменти інтеграції й консолідації українського соціуму.

В процесі глобальної боротьби за ресурси, зазначає В. Горбулін, Україна потрапляє і вимушено перебуває у фокусі загострених суперечностей геополітичних конкурентів. Відкритість українського політикуму, прозорість для зовнішнього впливу вітчизняних політичних інститутів створили умови, коли Україна опинилась перед загрозою зовнішнього управління [4].

Курс на євроатлантичну інтеграцію, який вже був нібито визначений за часів президента Л. Кучми, опинився під загрозою після парламентських виборів 2006 року. На місце тверезих розрахунків щодо сенсу вступу до ЄС і НАТО прийшли політичні гасла і лобове протистояння політичних сил. Саме основні положення зовнішньої політики, напрацьовані попередніми владними структурами, були покладені в текст запропонованого Президентом В. Ющенком Універсалу національної єдності. Продовження курсу європейської інтеграції України з перспективою вступу до Європейського Союзу, взаємовигідна співпраця з НАТО у відповідності із Законом України „Про основи національної безпеки України" - ці стратегічно важливі вектори зовнішньої політики знадобилось ще раз узгоджувати з владними політичними силами. Позиція Партії регіонів, озвучена прем'єром В. Януковичем в Брюсселі, є, за визначенням представників блоку „Наша Україна", досить знаковою і гальмує процес формування коаліції „Національної єдності" [5].

При виробленні практичної політики взаємодії України з ЄС і НАТО необхідно враховувати й позицію Росії, яку не влаштовує те, що Україна стає більш незалежною в своїй зовнішній політиці. За умов посилення діалогу Росії з провідними країнами світу Україна втратить своє геополітичне і геостратегічне значення в очах Кремля, вважає В. Горбулін. І тут немає нічого несподіваного. Росія дуже чітко захищає свої національні інтереси. Тому й Україна повинна починати адекватно захищати власні національні інтереси [4].

Складність ситуації поглиблюється внутрішньополітичною кризою в Україні. Продовження невизначеності в законодавчій владі, неструктурованість діади „влада – опозиція", стимулювання високої конфліктності соціальних сил в регіонах загрожує втратою необхідних атрибутів держави. Продовження політичної конфронтації провідних політичних сил, збільшення напруги політичної боротьби окрім територіального розколу може призвести й до громадянського конфлікту.

Виходом України з цього становища може бути лише стабілізація політичної ситуації, формування „проукраїнського" уряду, напрацювання адекватної стратегії просування у світі власних національних інтересів.

Література:

1. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. П. Горбатенко; За ред. Ю. С. Шемчученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.

2. **Гончаренко О. М.** Нейтралітет, позаблоковість і національна безпека: європейський досвід та альтернативи України // Стратегічна панорама. - 2000, - № 1 - 2.

3. **Горбулін В. П., Качинський А. Б.** Стратегія національної безпеки України в аксіологічному вимірі: від „суспільства ризику" до громадянського суспільства // Стратегічна панорама. – 2005. - № 2.

4. **Горбулин В. П.** Украинский фронт „четвертой мировой войны" // Зеркало недели. - № 29. – 29 июля -4 августа 2006.

5. **Жебрівський П.** Слово не горобець // Дело. – № 218. – 18 сентября 2006.

6. **Жинкина И. Ю.** Оценка угроз в американской стратегии национальной безопасности // США: экономика, политика, идеология. – 1998. - № 10. – С. 52 – 66.

7. **Лупацій В.** Українські еліти перед вибором: реінтеграція чи стихійна фрагментація? // День. – 2006. – 25 травня.

8. **Римаренко Ю.І.** Національний розвій України: проблеми і перспективи. – К.: Юрінком. – 1995. – 272 с.